

Сања ЗЛАТАНОВИЋ-ЦВЕТКОВИЋ
Етнографски институт САНУ, Београд

UDK 784.4 (=861)

НОВОКОМПОНОВАНА НАРОДНА МУЗИКА НА ЛИНИЈИ ТРАДИЦИЈСКО - САВРЕМЕНО

У раду се разматра положај новокомпоноване народне музике, изразито синкретистичке творевине, на линији традицијско - савремено и износи став да се она протеже дуж целе те линије. Она носи снажан печат традицијске културе из које је произашла, али изражава и процесе преслојавања традицијског у савремено. Истовремено, она је и парадигматски пример постмодернистичких разрушености свих правила и система. Самим тим, њен вишезначни и контроверзни карактер опире се свим покушајима да буде смештен у теоријске концепте и моделе.

Кључне речи: новокомпонована народна музика, фолклор, фолклоризам, изворна народна музика.

Новокомпонована народна музика од самих својих медијских почетака, отимајући се контроли званичне културе и спорадично се „провлачећи“ поред народне песме у обради, привлачила је пажњу критичке јавности и изазивала полемике у којима је добијала различите, углавном негативне вредносне и идеолошке предзнаке. У свом даљем континуираном току она је пролазила кроз различите фазе, прилагођавајући свој текстуално-музички код одговарајућим друштвеним кретањима, али је то исто чинила и критика, стављајући акценат час на један, час на други аспект новокомпоноване народне музике, зависно од ситуације на глобалном друштвеном плану.¹ Критика доводи у питање и народни карактер те музике, а само поимање народног карактерише митологизација и оптерећеност романтичарским концепцијама.² Међутим, без обзира на то што је њен народни карактер оспораван, она се упоређује са традиционалним фолклорним творевинама (које су „праве“ народне) и, на различите начине, одређује у односу на њих. Прецизније, традиционални фолклор (високовреднован, заштићен...) јесте оса око које орбитирају одређења новокомпоноване народне музике као његове деградације, сурогата, лажног народног песништва...

---

¹ Сања Златановић, *Мишљења о новокомпонованој народној музици*, дипломски рад, одбрањен 1995. на Одељењу за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду (ментор Никола Ф. Павковић).

² Инес Прица, *О критици новокомпоноване народне музике*, Гл ЕИ САНУ, XXXV, Београд 1986, 60.

Овај рад представља покушај да се одреди положај новокомпоноване народне музике у односу на традиционални фолклор, односно да се она лоцира на линији традицијско - савремено.

Према фолклористици, главно, суштинско обележје фолклора јесте директна, усмена комуникација у његовом настајању и преношењу. Усменост, као његова специфична карактеристика, поуздано га одређује и одваја од писаних језичких творевина. Будући да новокомпонована народна музика не задовољава примарни услов фолклора - усменост, она нужно остаје изван његовог подручја. Намеће се, међутим, питање - колико је строго разграничење усменог од писаног оправдано и уопште могуће - у данашње време, с обзиром на то да су сви облици комуникације прожети писаном речју? Инсистирање на усмености фолклора доводи до ситуације да се запостављају све савремене творевине које по својим одликама припадају или се приближавају његовом домену, налазећи се у зони преплитања усменог и писаног. Према фолклористици, даље, није свака директна усмена комуникација фолклор, већ само она која има и уметничку димензију. Сходно таквом одређењу фолклора, новокомпонована народна музика не припада његовом домену, јер јој критика негира уметничке квалитете, квалификујући је као кич и шунд. Таквим одређењима новокомпоноване народне музике обично претходи компарација њених текстова са текстовима усмене (народне) књижевности, до којих се дошло селекцијом и редакцијом сирове фолклорне грађе и које, према дефиницији, чине само оне фолклорне творевине које имају књижевно-уметничку вредност, а не многобројна аморфна, уметнички необликована народна предања, искуства и знања.³ Критика показује извесну недоследност, јер текстове ове музике упоређује само са оним фолклорним творевинама које су се већ издвојиле својим уметничким својствима и стекле статус народне књижевности.

Концепција фолклора као уметничке комуникације у многим поставкама може се довести у питање,⁴ а ако се, упоредо с тим, узме у обзир да новокомпонована народна музика за своје слушаоце представља аутентичан израз којим задовољавају психолошке, али и естетске потребе, на овом нивоу посматрања, она се може одредити као фолклор.

Са критеријумом усмености фолклора веома је уско повезано постојање тзв. „повратне спреге“ између пошиљаоца и примаоца поруке у процесу комуникације. Репродуковање новокомпоноване народне музике преко техничких средстава комуникације не мења њену улогу у групи, јер су, на пример, ограниченом кругу прималаца упућене песме којима су пропраћене "честитке, жеље и поздрави" у емисијама локалних радио станица.⁵ Помоћу њих се одвија комуникација и у пригодним приликама (свадбе, рођендани...), при чему се поједини делови песама мењају и прилагођавају ситуацији. Она није анонимно стваралаштво (у оном смислу у коме је то традиционални фолклор), већ анонимизирано, чиме омогућује „повратну везу“ у комуникационом систему и изједначаје се по својој улози са фолклором.

Ако, даље, прихватимо закључак И. Чоловића да све секундарне карактеристике фолклора: постојаност основних структура и непостојаност текста; деструктивно-кон-

³ Видо Латковић, *Народна књижевност I*, Научна књига, Београд 1967, 9.

⁴ Видети: Иван Чоловић, *Дивља књижевност*, Нолит, Београд 1985, 11.

⁵ *Ibid.*, 282.

структивни проседе, који подразумева стварање нових текстова од делова раније створених; формулативност; импровизација; свођење ликова на ограничен број улога; усмереност на колективна искуства и вредности,⁶ одликују и текстове новокомпоноване народне музике, долазимо до резултата да она, према многим својим одликама, несумњиво припада подручју фолклора. С обзиром, пак, на то да она не испуњава његов основни захтев - усменост, не можемо је, без натезања, подвести под фолклор. Она у свим својим сегментима (музичком, текстуалном и визуелном)⁷ представља спој најразличитијих, често међусобно неспојивих и контрадикторних елемената. Самим тим, поједини њени аспекти припадају фолклору, поједини се налазе на рубу фолклорног, а неки од њих сасвим измичу покушају да се одреде као фолклор.

Новокомпонована народна музика је изградила своје темеље на елементима истргнутим из оригиналног контекста традицијске културе, преобликованим и преиначеним, а са тим се паралелно одвијао и други процес - промена њихових функција, тј. парафолклоризација.⁸ Захваљујући таквим особинама, она се може сместити у теоријски оквир фолклоризма.

Појам фолклоризма је садржински веома широк и обухвата многобројне различите појаве. У етнологији / фолклористици било је много покушаја његовог одређења и дефинисања. Свим тим дефиницијама је заједничко да, одређујући фолклоризам, претпостављају фолклор као изворно, аутентично стваралаштво групе која усмено комуницира и истовремено је и стваралац и корисник фолклорног дела. Овако одређен фолклор представља полазну основу фолклоризма, који, на неки начин, заузима широки међупростор између фолклора, с једне стране, и масовне културе, с друге стране. Чисте границе фолклор / фолклоризам и фолклоризам / масовна култура не могу се повући, јер постоје значајне зоне међусобних прожимања и преклапања. Оно што се теоријски означава као фолклоризам, у пракси се често остварује као фолклор,⁹ а познати су и случајеви повратних утицаја, када се измењене, „фолклоризоване“ појаве враћају свом аутентичном окружењу¹⁰ и у новом облику, са измењеним функцијама, настављају живот.

Појам фолклоризма је, дакле, прилично растегљив, па се новокомпонована народна музика може уклопити и у његов теоријски концепт. М. Bošković - Stulli је одређује као нижи облик фолклоризма,¹¹ а И. Чоловић као фолклоризовани фолклоризам.¹² Ако кренемо од Мосерове констатације да је фолклоризам фолклор из друге руке,¹³ тј. посредовани фолклор, долазимо до сазнања да је фолклоризовани фолклоризам у

⁶ Иван Чоловић, *Време знакова*, Књижевна заједница Новог Сада, Нови Сад 1988, 122; *Исти, Дивља књижевност...*, op. cit., 140-199, 275-284.

⁷ Основне кодове музичког, текстуалног и визуелног обрасца изложила је Инес Прица, op. cit., 52-59.

⁸ Никола Ф. Павковић, *Друштвени значај традиционалних годишњих сајмова*, Етнолошки преглед 10, Цетиње 1972, 101; Никола Ф. Павковић, *"Нови" обичаји - стари "bricolage"*, Етнолошке свеске V, Београд 1984, 89.

⁹ Dunja Rihtman-Auguštin, *Folklor, folklorizam i suvremena publika*, Етнолошка трибина 1, Zagreb 1978, 24.

¹⁰ Маја Bošković-Stulli, *Usmena književnost nekad i danas*, Библиотека XX век, Београд 1983, 224.

¹¹ *Ibid.*, 244.

¹² Иван Чоловић, *Дивља књижевност...* op. cit., 141.

¹³ Hans Moser, *Vom Volksrismus in unserer Zeit*, Zeitschrift für Volkskunde, Stuttgart 1962, 180; наведено према: Маја Bošković-Stulli, *Usmena književnost...*, op. cit., 222.

ствари фолклор из треће руке, тј. посредовани фолклоризам, а то је уједно и најприближније одређење новокомпоноване народне музике као његове форме.

Она је своју препознатљивост изградила модификујући и комбинујући, у складу са својим потребама, елементе традиционалног фолклора, али је током даљег развоја испољавала све јачу тенденцију удаљавања од његових образаца и истовременог апсорбовања елемената хетерогеног¹⁴ материјала, па се поставља питање да ли је она као целина и даље фолклоризам или су се поједини њени аспекти, напустивши оклоп фолклоризма, сами отиснули у масовну културу?

Новокомпонована народна музика је, према својим карактеристикама (тиражима, броју и популарности медијских канала дифузије...), типичан феномен масовне, културе. Међутим, без обзира на то што се уклапа у концепт масовне културе, седамдесетих година (у доба њене највеће немилости), „измицала је његовом критичком стереотипу као западњачке потрошачке формуле... употребом материјала који је функционисао као ознака народног“.¹⁵ Занимљив је и став Свете Лукића да она у погледу својих вредности представља карикатуру масовне културе.¹⁶

Новокомпонована народна музика је изразито синкретистичка творевина, бриколирана од најразличитијих материјала. Карактерише је стилски еклектицизам, једна од основних одредница духа постмодерне. Она је симулација стварног, односно хиперреална и имагинарна стварност у коју урања публика жељна илузија, уживања у претеривању, „нестварном“, па је у складу са таквим њеним особинама М. Драгићевић-Шешић посматра у оквиру постмодерног контекста.¹⁷

Из свега до сада изложеног произлази да је новокомпонована народна музика вишезначна, комплексна појава која се опире свим покушајима да буде смештена у теоријске оквири и калупе. У свим покушајима одређења и дефинисања, неке њене димензије остају запостављене и „неухваћене“. Њен контроверзан и противуречан карактер измиче свим теоријским концептима и формулацијама.

Она носи јак печат традицијске културе из које је проистекла, али изражава и процес преслијавања традицијског у савремено. Упоредо с тим, она је и парадигма савремених / постмодернистичких „разрованости“ свих образаца и система. Протеже се дуж целе линије традицијско - савремено, кореспондирајући са симболичким материјалом и једног и другог. Сажевши традицијско и савремено на незграпан и нескладан, али врло животан начин, она је попут оксиморона, чије се структуралне противуречности не могу уклопити ни у један теоријски модел. У том смислу и синтагма „новокомпонована народна музика“ иако семантички контрадикторна (како може истовремено бити и новокомпонована и народна?)¹⁸ у ствари је реалан одраз суштинских противуречности појаве коју именује.

¹⁴ На пример, музички образац садржи елементе који воде порекло из музичких наслеђа других народа и других облика популарне музике.

¹⁵ Ines Prica, *"Vjerovanja i praznovjerice" o novokomponiranoj narodnoj glazbi*, Rad XXXVII kongresa Saveza udruženja folklorista Jugoslavije, Plitvička jezera 1990, Zagreb 1990, 281.

¹⁶ Света Лукић, *Уметност на мосту*, Мала едиција идеја, Београд 1975, 81.

¹⁷ Милена Драгићевић-Шешић, *Неофолк култура*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци - Нови Сад 1994, 139.

¹⁸ Током свог постојања ова музика је именована на различите начине. Задњих година уврежио се израз "новокомпонована народна музика" и то како у медијским каналима друштвеног општења тако и у научним и стручним радовима. О томе видети: Ines Prica, *"Vjerovanja i praznovjerice" o novokomponiranoj narodnoj glazbi...*

*

Шта се дешава са нашем „правом“, оригиналном народном музиком?

Д. Големовић указује на то да оно што се данас сакупља у етномузиколошким истраживањима представља, у ствари, својеврсну реконструкцију некадашње живе форме, а и до ње се долази само помоћу одређеног истраживачког поступка.¹⁹ У складу с тим, може ли се изворна народна музика уопште сматрати изворном и народном, с обзиром на своју отуђеност? Изворно је само оно што заиста постоји.²⁰ Међутим, полемике које прате новокомпоновану народну музику редовно јој претпостављају изворну народну из архива:

*„И уместо да се из изузетно богатих етнолошких и музичких архива Радио- - Београда и института Српске академије наука и уметности, где леже десетине хиљада забележених песама изворног народног певања и музике, народу понуди аутентично стваралаштво, догодило се нешто сасвим супротно“.*²¹

Нуђење народне музике из архива као алтернативе новокомпонованој, показује до које мере је јавни дискурс обојен романтизмом. Такви ставови доводе до ситуације да се под етикетом изворне народне музике у медијима форсира нешто старија, али такође новокомпонована музика. Упоредо с тим, приказују се „прави“ представници народа, који изводе „праву“ народну музику, а та извођења се презентују јавности као музички експонати - ту су да сведоче само о својој традиционалности.

Sanja ZLATANOVIĆ - CVETKOVIĆ

NEWLY COMPOSED FOLK MUSIC ON THE LINE BETWEEN TRADITIONAL AND CONTEMPORARY

The aim of this work is to determine the position of newly composed folk music in relation with traditional folk music, i. e. to place it on the line between traditional and contemporary.

Considering it first as a happening from folklore domain, second as folklorism and finally as a phenomenon of contemporary society, the author comes to certain conclusion. It is that this sort of music represents with all its segments combination of totally different, often impossible and contradictory elements. Regarding these features, this music resists all the attempts to be framed into theoretical circles and shapes. It carries strong expression of traditional culture, and it expresses processes of setting different layers of traditional and contemporary. In the same time it is a paradigm - example of contemporary/post modernistic ruins of all the rules and systems. It stretches across the whole line between traditional and contemporary, corresponding with symbolic material of both of them.

280, 281; Димитрије Големовић, *Да ли је новокомпонована народна музика заиста народна?* Гл. ЕИ САНУ XLIV, Београд 1995, 186.

¹⁹ Димитрије О. Големовић, *Српско народно певање у прошлости и садашњости*, Гл. ЕИ САНУ XLIII, Београд 1994, 119, 121.

²⁰ Richard March, *Folklor, tradicionalno ekspresivno ponašanje i tamburaška tradicija*, Narodna umjetnost 19, Zagreb 1982, 123.

²¹ Даница Ђурђевић, *Суноврат народне музике*, Политика бр. 28 882, 14. март 1994, 12.